



PESA INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL STUDIES

PESA ULUSLARARASI
SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

February 2017, Vol:3, Issue:1
e-ISSN: 2149-8385

Şubat 2017, Cilt:3, Sayı 1
p-ISSN: 2528-9950

journal homepage: www.sosyalarastirmalar.org



“Hepsini Yakala Partisi” Bağlamında Anavatan Partisi’ne Yönelik Bir Analiz *An Analysis for the Motherland Party in the Context of the Catch All Party*

Yasemin YALNIZOĞLU

Yüksek Lisans Öğrencisi., Sakarya Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, uyalnizoglu5@gmail.com

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Geliş 14 EKim 2016
Kabul 20 Ekim 2016

Anahtar Kelimeler:

1980 Askeri Müdahalesi, 1982 Anayasası, Siyasi Partiler Kanunu, Anavatan Partisi, Parti Tipolojileri.

© 2017 PESA Tüm hakları saklıdır

ÖZET

1980 askeri darbesi, Türkiye’de demokratik siyasal hayatı üçüncü kez sekteye uğratmıştır. Darbe sonucunda mevcut siyasi partiler kapatılmıştır. 1982 Anayasası yürürlüğe konulmuştur. 24 Nisan 1983 tarihli Siyasal Partiler Kanunu’yla birlikte yeni partilerin kurulmasına izin verilmiştir. Böylece darbenin ardından çok partili siyasal hayata dönüş gerçekleşmiştir. Bu makalede 12 Eylül askeri darbesi sonrasında demokrasiye yeniden geçiş sürecinde kurulan Anavatan Partisi’nin parti tipolojilerinden Hepsini Yakala Partisi açısından tasnif edilerek değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu sebeple makalede yöntem olarak literatür taraması kullanılmıştır. Araştırma Hepsini Yakala tipolojisinin zemin olan “kitle partisi” tasnifine de yer verilmiştir. Araştırma sonucunda, partinin kitle partisi özelliği taşıdığı ve “Hepsini Yakala Partisi” özelliklerini tam olarak barındırdığı gibi sonuçlara ulaşılmıştır.

ARTICLE INFO

Article History:

Received 14 October 2016
Accepted 20 October 2016

Keywords:

The Military Coup of 1980, The Constitution of 1982, the Law on Political Parties, the Anavatan Party, Party Typologies.

© 2017 PESA All rights reserved

ABSTRACT

The 1980 military coup interrupted demokratik political life for the third time in Turkey. As a result of the coup the existing political parties were closed down and the 1982 Constitution was enacted. With the Political Parties Act dated 24 April 1983, the establishing of new political parties was allowed. Thus, after the coup d’etat, a multi-party political life turned into reality. In this article, the Motherland Party (ANAP), which was established during the democracy re-transition process after the September 12 military coup, was tired to be classified from the point of view of the Catch-All Party from party typologies. For this reason, literature review was used as the method. In the research the mass party classification which can be taken as the base of “catch all party” typology also included. As a result of the research, it seems that the “Catch-All Party” is fully contained by the Motherland Party. It is seen that the party carries of the mass party features among other types of party typology.

GİRİŞ

Modern anlamda siyasi partilerin varlığı yeni sayılmakla beraber geçen yüzyıl içerisinde Batılı toplumlarda yer alan gelişmeler sonucunda ortaya çıktığı görülmektedir. Geçen yüzyıldan bugüne kadar çok hızlı bir gelişme gösteren siyasi partilerin neredeyse bütün ülkelerin siyasal hayatının temel taşını oluşturdukları söylenebilir.

Türkiye’de siyasal partilerin varlığı 20.yüzyılın başından itibaren gözükmeye başlamışsa da gerçek anlamda II. Meşrutiyet sonrasında görülmektedir. Cumhuriyet döneminden sonra 1923-1946 yılları arasında siyasal yaşam tek sesli olarak varlığını sürdürmüştür. 1946 yılından itibaren çok partili hayata geçilmiş, ancak bu hayat kısa ömürlü olmuştur. 1946’dan günümüze kadar çok partili yaşam ve demokrasi askeri darbelerle birçok kere sekteye uğramıştır. 1980 askeri darbesi, Türk siyasal hayatını üçüncü kez sekteye uğratmıştır. Darbe sonucunda mevcut siyasi partiler kapatılmış ve liderleri 5-10 yıllık yasaklarla siyaset sahnesinden uzaklaştırılmıştır. 1961 Anayasası ilga edilerek 1982 Anayasası yürürlüğe konulmuştur. 24 Nisan 1983 tarihli Siyasal Partiler Kanunu’yla birlikte yeni partilerin kurulmasına izin verilmiş ve çok partili hayata dönüş gerçekleşmiştir.

Makalenin konusu, 12 Eylül askeri darbesi sonrasında kurulan ve Türk siyasal hayatına yeni bir soluk getirerek izlerini bırakan Anavatan Partisi’dir. Partinin doğuş şekli ve yapısı Türk siyaseti açısından yenilik arz ettiğini ileri sürmek mümkündür. O zamana kadar pek görülmeyen farklı ideolojilerin bir arada buluşturulması Anavatan Partisi’nin “dört eğilimi birleştirme” ideali ile gerçekleştirilmiştir. Demokrasiye geçiş sürecinde kurulan partinin mihenk taşı oluşturulan ise 24 Ocak kararlarının mimarı ve 12 Eylül sonrası kurulan Bülent Ulusu Hükümetinin iktisadi işlerden sorumlu başbakan yardımcısı Turgut Özal’dır. Turgut Özal için önemli ve sıra dışı bir şahsiyet nitelmesi yapılabilir. O devleti araç değil, amaç olarak gören devletten önce gelmesine karşı çıkmış ve merkeze bireyi yerleştirmiştir. Serbest piyasa ekonomisini desteklemiş ve 24 Ocak kararlarıyla Türkiye’de yeni bir dönüşüm gerçekleştirmiştir.

Makalenin temel amacı, 12 Eylül askeri darbesi sonrasında demokrasiye yeniden geçiş sürecinde 20 Mayıs 1983 yılında kurulan Anavatan Partisi’nin parti tipolojilerinden “Hepsini Yakala Partisi” açısından tasnif edilerek partinin bu tipolojiye uygun özellikler taşıdığını göstermektir.

Çalışma parti tipolojilerinden Hepsini Yakala Partisi ile sınırlıdır. Hepsini Yakala Partileri, genellikle kitle tarzı partilerin hiyerarşi ve güçlü teşkilat gibi özelliklerinden hareketle ulaşılan modellerdir. Bu tarz bir evrimi içermektedir. Bu nedenle parti önce “kitle” partisi tipolojisi bağlamında ele alınmış, daha sonra makalenin temelini oluşturan Alman siyaset bilimci Otto Kirchmeimer’in “Hepsini Yakala Partisi” tasnifinin ölçütleri ışığında analiz edilmeye çalışılmıştır.

Makale de başlıca iki soruya cevap bulmanın amaçlandığı söylenebilir. Bunlar; “Anavatan Partisi’nin Türk siyasal hayatındaki yerinin nasıl ve nerede olduğu” ve “Anavatan Partisi’nin parti tipolojileri içerisinde Hepsini Yakala Partisi özelliklerinin ne kadarını taşıdığı” sorularıdır.

Makale iki ana bölüme ayrılarak ele alınmıştır. Makalenin birinci bölümünde dönemine damgasını vuran Turgut Özal liderliğindeki Anavatan Partisi’nin kuruluşundan başlayarak yapısı ve seçimleri ele alınmıştır. İkinci bölümde ise partinin özellikleriyle özdeşleyen “Hepsini Yakala Partisi” derinlemesine incelenerek parti açısından değerlendirilmiştir.

1. Anavatan Partisi’ne Genel Bir Göz Atış

Makalenin birinci bölümünde Anavatan Partisi’nin genel görünümü ele alınacaktır. Genel görünümü içerisinde partinin kuruluşu ve kuruluş şartları, ortaya koyduğu ideoloji ve örgütsel yapılanması ve en son olarak da katılmış olduğu seçimlerde ortaya koyduğu performansı açıklanmaya çalışılacaktır.

1.1. Anavatan Partisi’nin kuruluşu

Türk siyasetinde üçüncü kez askeri müdahaleye yol açan sebepler çok çeşitlidir; artan asayiş sorunları, Kürt ayrılıkçılığı, kördüğüm olan siyasal sistem ve harap olmuş ekonomi gibi sebepler neticesinde 12 Eylül 1980 sabahı (Zürcher, 2013: 387), Silahlı Kuvvetler tarafından yönetime el konulmuştur. “*Bayrak Harekatı*” adı verilen müdahale emir komuta zinciri şeklinde, hiyerarşik bir düzen içinde gerçekleşmiştir (Tanör-Boratav-Akşin, 1997: 26). Müdahaleyle birlikte milletvekillerinin dokunulmazlıkları kaldırılarak parlamento dağıtılmış, Bakanlar Kurulu’nun görevine son verilmiş ve mevcut siyasi partiler kapatılmıştır (Zürcher, 2013: 401). Kurucu Meclis yeni anayasa, siyasi partiler ve seçim yasalarını hazırlanması için görevlendirilirken (Dursun, 2008: 393), Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren resmen Devlet Başkanı ilan edilmiş ve MGK Bülent Ulusu yönetiminde 27 üyeli Bakanlar Kurulu’nu atamıştır.

1982 Anayasası, yapılan halkoylaması sonucu kabul edilerek anayasaya eklenen geçici maddeyle siyasetçilere 5-10 yıl süreyle siyaset yasağı getirilmiştir (Günel, 2006: 52). 24 Nisan 1983 günü yürürlüğe giren Siyasi Partiler Kanunu ile siyasi parti kurma çalışmalarının 16 Mayıs'tan itibaren başlanabileceği (Çavuşoğlu, 2010: 19), ancak yeni kurulacak partilerin kurucu kadrosunun MGK tarafından onaylanması gerektiği belirtilmiştir (Zürcher, 2013: 406). Ayrıca yeni partiler kanununa göre; parti kurabilmek için en az 30 kurucu üyesinin bulunması şart koşulmuştur (Cumhuriyet Ansiklopedisi, 66).

19 aylık partisiz dönem sonunda kurulan partiler, 16 Mayıs 1983'te Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP) onu takiben 20 Mayıs'ta Anavatan Partisi (ANAP), MGK tarafından kapatılan Büyük Türkiye Partisi (BTP) ve Halkçı Parti (HP)'dir. Diğer partiler: Sosyal Demokrasi Partisi, Yüce Görev Partisi, Yeni Doğu Partisi, Yeni Düzen Partisi, Fazilet Partisi, Cumhuriyetçi Muhafazakâr Parti, Bizim Parti, Refah Partisi, Türkiye Huzur Partisi, Doğru Yol Partisi ve Bayrak Partisi'dir (Günel, 2006: 53). Bu partiler arasında yalnızca üç partinin -Milliyetçi Demokrasi Partisi, Halkçı Parti ve Anavatan Partisi- seçimlere girmesine izin verilmiştir.

Bozulan devlet otoritesini yeniden kurma girişimi olarak ileri sürülen 12 Eylül 1980 askeri müdahalesi, aynı zamanda Özal döneminin uygulamaları için gerekli zemini hazırlamıştır. Eski siyasal kadronun tasfiyesi yeni sağın lideri olan Özal'ı icraatlarında serbest kılmıştır (Ersoy, 2002: 28).

Turgut Özal, 12 Eylül öncesi Demirel Hükümeti'nin Başbakanlık Müsteşarı ve DPT Müsteşar Vekili, aynı zamanda 24 Ocak Kararlarının da mimarıdır (Ersoy, 2002: 28). Anavatan Partisi, Turgut Özal tarafından 20 Mayıs 1983 kurulmuştur (Sarıbay, 2001: 69).

Propaganda tekniklerinden örgütlenmeye ve hükümetteki icraatlarından muhalefet anlayışına kadar siyasi partiler içerisinde görülmemiş yenilikler yapan parti, kurucular listesinde başta Turgut Özal olmak üzere 37 kişiyle kurulmuştur. Başkanlığını Turgut Özal'ın yaptığı partide kurucular arasında Hüsnü Doğan, Adnan Kahveci, Sadi Pehlivanoglu, Vehbi Dinçerler, Vedat Atasoy, Bedrettin Dalan, Cemil Çiçek gibi isimler yer almıştır (Turgut, 1986: 140-141).

ANAP, kurucu kadrosunu genelde kamuoyunun pek bilmediği isimler arasından seçmeye özen göstermiştir. Parti, herhangi eski bir partinin devamı olmadığını kamuoyuna göstermek için yeni simalar, yıpranmamış isimler ve genç beyinlerden oluşan bir ekiple kamuoyunun karşısına çıkmıştır (Yücel, 2006: 57).

1.2. Anavatan Partisi'nin örgütsel ve ideolojik yapısı

Merkez sağ çizgide Adnan Menderes ve Süleyman Demirel'den sonra Turgut Özal yerini almıştır. Demokrat Parti ve Adnan Menderes, merkez sağın siyasi bir kültürü olarak gösterilebilir. Merkez sağın liderleri her zaman Menderes'in referansından büyük bir oranda yararlanmışlardır. 12 Eylül'den sonra Turgut Özal'ın izlediği çizgi de bu şekilde olmuştur. Özal, Adnan Menderes'in vizyonunu sahiplenme yolunu seçmiştir (Çavuşoğlu, 2009b: 271).

Anavatan Partisi, her ne kadar Adalet Partisi'nin devamı gibi gözükse de uygulama ve politik yaklaşımlarında farklı bir konumda olduğunu göstermiş ve partinin çağdaş, kentli ve bilim yanlısı olarak sağ çizgide yer almasını istemiştir (Zariç, 2011: 45). Değişik düşünce ve görüşleri, bir program ve çatı altında toplaması bakımından Türk siyasi tarihinde bir ilki gerçekleştirmiştir. ANAP düşünce ve kadro itibarıyla genç ve yenilikçi bir partidir (Belhan, 2005: 76).

Merkez sağ çizgisinde yer alan partilerin milliyetçi, muhafazakar, liberal ve demokrat bir ideolojiye sahip oldukları görülmektedir. Anavatan Partisi de bu özellikleri taşımaktadır. Partide muhafazakarlık ayrı bir hizip şeklinde kendini göstermiştir. Geliştirdiği eğitim politikaları ve bürokrasideki kadrolaşmayla muhafazakarlığın toplum bünyesinde artmasını sağlamıştır (Çavuşoğlu, 2009a: 172).

Parti, 12 Eylül öncesinin dört siyasi eğilimini olan AP'nin-Liberal Sağ, CHP'nin-Sosyal Demokrasi, MSP'nin-Mukaddesatçı Sağ ve MHP'nin-Milliyetçi Sağ'ını topladığı "şemsiye parti" olarak tanımlanmaktadır (Yücel, 2006: 57). Özal tarafından parti yapısı; başka partilerin bölünmesi ya da birleşmesi yoluyla değil, yepyeni bir akım olarak siyasete girdikleri şeklinde açıklanmıştır (Turgut, 1986: 150). Partinin ideolojisinin ılımlı sağı temsil ettiği ve uç değerlerin partide yer alamayacağı belirtilmiştir (Eştürk, 2006: 42).

Turgut Özal dört ideolojiyi bir araya toplarken Japonya'daki iktidar partisinden esinlenmiştir. Bunu yapmasındaki ana amaç bütün eğilimleri parti içinde bir araya toplayarak, muhalefetin parti içinde yapılmasını sağlamaktadır. ANAP merkez sağda yer alan ve muhafazakarlığı benimseyen partiler arasında muhafazakarlığı tüzük ve programında yer veren ilk partidir (Çavuşoğlu, 2009a: 173).

Partinin kuruluş amacı parti program ve tüzüğünde şu şekilde anlatılmaktadır:

“Anavatan Partisi; milli iradenin tecellisinin ve millet hakimiyetinin tesisinin ancak halkın serbest oyunun esas olduğu hür demokratik düzen içerisinde mümkün olabileceğine inanan, insan temel hak ve hürriyetlerini vazgeçilmez kabul eden “Adalet mülkün temelidir” anlayışına sahip, Milliyetçiliği; milli ve manevi değerlere bağlılığı düstur ittihaz eden, Cumhuriyetimizin kurucusu büyük önder Atatürk’ün ilke ve inkılapları istikametinde muasır medeniyet seviyesine erişmeyi hedef alan, “Asıl olan fertlerin ve toplumun mutluluğudur” görüşü içerisinde sosyal adalete ve fırsat eşitliğine inanmış, iktisadi kalkınmanın hızlandırılmasını, işsizliğin ve fakirliğin kaldırılmasını, gelir dağılımı farklılıklarının azaltılarak, refahın yaygınlaştırılmasını öngören, iktisadi gelişmede fertlerin teşebbüs gücünü esas kabul eden, geleceğimizin teminatı olan gençlerimizin modern ve ileri Türkiye idealine bağlı, milli ve ahlaki değerlerimizi benimsemiş, ilmi düşünceye sahip, herkese karşı sevgi, saygı ve müsamaha besleyen medeni bir insan olarak yetişmelerini Milli Eğitimin esası sayan, Demokratik siyasi büyük ve güçlü Türkiye idealine ulaşmayı gaye edinmiş bir siyasi partidir.”

Ancak parti kurulduğu tarihten itibaren ekonomik açıdan liberal, siyasi açıdan muhafazakar ve milliyetçi yanı ağır basan bir parti olmuştur (Eştürk, 2006: 42). Partinin, iktidarının ilk dönemindeki uygulamalarında görülen siyasal liberalizm, ekonomik politikalarında devam ettiği, ancak diğer politikalarında daha muhafazakar ve temel hak ve özgürlükler konusunda daha dar bir anlayış sergilediği söylenebilir (Mutlusu, 2013: 389-390).

Parti, Özal’dan kaynaklı daha çok ekonomik ağırlıklıydı. 1980’ler sonrasında tüm dünyada giderek önem kazanan serbest piyasa ekonomisi Özal’ın da önceliğindedi. Çünkü büyük halk kitlelerine kaliteli, yeterli ve ucuz mal ve hizmetlerin bu şekilde sağlanması mümkündü (Belhan, 2005: 78). Parti ihracata yönelik küresel bir ekonomi politikasını benimseyen bir politika yolu izlemiştir (Çavuşoğlu, 2009a: 173).

Ekonomide devletin rolü parti programınının 10. maddesinde şöyle anlatılmaktadır:

“İktisadi gelişmenin güvenli ve sürekli bir şekilde yapılabilmesi için devletin başlıca rolü istikrarın teminidir...”

...Devletin tanzim edici ve yönlendirici fonksiyonu genel seviyede olmalı, detaylara müdahale edilmemelidir. İktisadi kalkınmada devletin doğrudan yürüteceği faaliyetler genel olarak bütün millete hizmet veren, esas itibarıyla alt yapı mahiyetindeki işlerin yapılmasıdır...

...Devlet sanayi ve ticarete ana prensip olarak girmemelidir...

...Sanayi ve ticarete devletin esas rolü tanzim ve teşvik edici olmasıdır. İktisadi faaliyetlerde devlet vatandaşın rakibi değil, aksine ona hizmet eden, gelişmesini kolaylaştıran bir yardımcıdır.”

Zürcher’e göre (2013: 407); ANAP ideolojik akımların ve çıkar gruplarının garip bir koalisyonu şeklindedir. Partini sık sık dört eğilimi birden birleştirerek tek bir çatı altında toplandığı söylenmektedir. Parti bu şekliyle 12 Eylül öncesinde yer almayan ve o dönemde çok ihtiyaç duyulan uzlaşmayı hedef almıştır. Bu yönüyle de parti askeri yönetimin desteğini kazanmıştır (Ulagay’dan akt. Belhan, 2005: 77).

ANAP’ın bazı özellikleri yönünden 12 Eylül öncesi partilerinde görülmemiş yenilikler içeren bir parti olduğu görülmektedir. ANAP seçim çalışmalarında, kapatılan partilerin devamı şeklinde olmadığını ve bu partileri de karşısına almadığını belirtmiştir. Bu çerçevede ANAP değişik düşünce ve görüşteki insanları programı altından bir araya getirebilmeyi başarmıştır. Kapatılmış siyasi partilere oy veren, sempati duyan veya içinde çalışmak suretiyle hizmet etmiş olanlar hiçbir ayırım gözetilmeksizin partiye kabul edilmiştir. Özal, 1983 Türkiye’sinin şartlarını ve özlemlerini neler olduğunu analiz etmeye

çalışmıştır. Değişen dünyanın nereye gittiğini yakından takip ederek Türkiye'nin de bu doğrultuda değişim ve dönüşüme ayak uydurması gerektiği düşüncesi üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu düşüncüyü hayata geçirmek için Türkiye'nin kapalı ekonomiden dünyaya açılan ve dünya pazarlarını dikkate alarak yatırım yapan bir ülke haline getirmiştir. Özal tüm sorunların temelinde yatanın siyasi sistemin tutucu, baskıcı ve bürokratik yapısının olduğunu görmüştür. Bu sorunları aşmanın yolu olarak da hürriyetlere, rekabete, liberalizme ve toplum inisiyatifinin önemine sürekli vurgu yaparak toplumun önünü açmayı amaçlamıştır (Dursun, 2001: 292-293).

Parti vatandaş odaklı bir görüntü vermiş ve "*Vatandaş devletten önde gelir, devlet millet için vardır*" düşüncesini partinin temel ilkesi yapmıştır. Parti Özal'ın çevresinde örgütlenmiş ve büyük ölçüde kişiselleştirilmiştir. Özal'ın şahsiyeti parti için çok önemlidir. O her kampta ayağı bulunan biridir ve o olmazsa bu dört eğilimin bir arada kalmasının zor olduğu düşünülmektedir (Zürcher, 2013: 408).

1.3. Anavatan Partisi'nin genel ve yerel seçimlerde görünümü

1980'lerde toplum iki şeye özlem duymaktaydı: huzur ve güvenin sağlanması ile aşırı fiyat artışları ve enflasyonun dizginlenmesi. Özal, toplumun bu beklentisini iyi okuyarak partinin temellerini "*24 Ocak Kararları*"nın uzantısı bir ekonomik program ve "*uzlaştırma-birleştirme-kaynaştırma*" temalarını içerecek (Ulagay'dan akt. Belhan, 2005: 107) şekilde oluşturmuştur. Bunun sonucunda parti, halkın dikkatini çekmeyi başarmış ve 6 Kasım 1983 seçimlerinden % 45'lik gibi yüksek bir oy oranıyla birinci parti olarak çıkmıştır. (Tanör-Boratav-Akşin 1997: 57). 1983 seçimlerinden sonra on yıl sürecek olan Özal dönemi başlamıştır.

29 Kasım 1987 genel seçimleri öncesinde Türkiye iki seçime gitmiştir. İlki yasakların kaldırılması sonrasında gidilen 25 Mart 1984 tarihindeki yerel seçimlerdir (Zariç, 2011: 57). ANAP oyların %41,5'ini alarak neredeyse yerel iktidarın tamamını ele geçirmiştir (Tanör-Boratav-Akşin, 1997: 63). İkinci seçim, 28 Eylül 1986 yılında TBMM'deki 11 boş milletvekilliği için yapılan ara seçimdir. Seçim sonucunda ANAP oylarında meydana gelen düşüşe rağmen %32,3'lük oy oranıyla birinci parti olmayı başarmış ve 6 milletvekili çıkarmıştır (Cumhuriyet Ansiklopedisi, 2003: 164, Belhan, 2005: 12). Bu seçim parti için bir dönüm noktası olmuştur. Bu seçimden sonra parti sürekli oy kaybetmeye başlamıştır.

Yücel'e göre; ANAP bu seçimden sonra değişime giderek daha popülist politikalar izlediği gözlemlenmiştir. 1983-1986 döneminde serbest piyasa ekonomisine geçilirken, KDV gibi birçok kavram literatüre girmiş ve yurdun dört yanı şantiye haline dönerek girişimcilik ruhu doğmuştur. Ancak 1986 sonrası partide oy kaygısı ağır basmaya başlamış ilk yıllardaki cesur kararlarının yerini daha "statükocu" bir anlayışa bırakmıştır." (2006: 59).

29 Kasım 1987 erken genel seçimlerine yedi siyasi parti katılmıştır (Cumhuriyet Ansiklopedisi, 2003: 195). ANAP oyların % 36,3'ünü alarak iktidar olmuştur (Zürcher, 2013: 410). Zariç bu seçimdeki oy düşüşünü şöyle açıklamaktadır; Özal, eski siyasilerin yasaklı olması ve demokrasiye geçme yönündeki isteğinden dolayı seçimlerde başarılı olmuştur. Ancak bu durum Demirel ve eski siyasilerin siyaset arenasına geri dönmelerine kadar sürmüştür (2011: 65).

ANAP için tehlike çanları 1989 yerel seçimleriyle birlikte çalmaya başlamıştır. Yerel seçimlerin sonucu ANAP için kötü sonuçlanmış ve seçimden SHP ve DYP'nin ardından üçüncü parti olarak çıkabilmiştir. Bu seçim sonucuyla birlikte ANAP oy oranından % 21,82'ye kadar gerileme göstermiştir (Cumhuriyet Ansiklopedisi, 2003: 274). 1989 yerel seçimleri sandıkta ANAP'ın düşüş trendini göstermektedir. Hem solda hem sağda ortaya çıkan yeni siyasi partiler ANAP'a karşı başarılı bir şekilde meydan okumaktaydı. Bunun sonucunda partinin ılımlı soldan ılımlı sağa kadar hükmeden tek parti olduğu iddiası anlamını yitirmekteydi. Partide bir kimlik krizi derinleşmeye başlamış ve azalan halk desteği gerçeği giderek daha görünür hal almıştır (Kalaycıoğlu, 2002: 49). Seçim sonrasında partide muhafazakar ve milliyetçi oy tabanındaki çözümler iyice belirginleşmiş ve 1989-1991 yılları arasında parti içinde muhafazakarlıktan liberalleşmeye doğru reformlar yön almaya başlamıştır (Zürcher, 2013: 414).

1989 sonbaharında Türkiye gündeminin en önemli konusu Cumhurbaşkanlığı seçimidir. Özal, 31 Ekim'de yapılan 3.tur oylaması sonucunda 263 oyla Türkiye'nin 8. Cumhurbaşkanı seçilmiş ve Yıldırım Akbulut hem Başbakanlık koltuğuna atanmış hem de Genel Başkanlığı'na getirilmiştir (Cumhuriyet

Ansiklopedisi, 2003: 272-273). Akbulut dönemi, Özal'ın parti üzerinde etkisinin devam ettiği bir dönem olmuştur.

1991 yılında ANAP 3. Olağan Kongresinde Mesut Yılmaz, Özal tarafından desteklenmemesine rağmen, muhafazakar kanatın kendi aralarında kopukluğu ve belirginleşen muhafazakar-liberal kanat çatışması sonucunda Genel Başkan olmuştur (Güner'den akt. Ersoy, 2002: 40). Yılmaz hükümeti, eski Akbulut Hükümetinin tersine Çankaya'dan uzaklaşarak, Özal'a daha mesafeli ve giderek bağımsızlaşan bir siyasal tutum içine girmiştir (Tanör-Boratav-Akşin, 1997: 82-83).

20 Ekim 1991'de yapılan erken genel seçimlerinde ANAP, DYP'nin ardından % 24 oyla ikinci parti olmuştur (Zürcher, 2013: 420-421). Bunun siyasal anlamı büyüktür; 8 yıllık ANAP iktidarı son bulurken hiçbir parti tek başına çoğunluk sağlayamamış ve 1982 sonrası dönemde ilk kez koalisyon hükümetinin kurulması söz konusu olmuştur (Zariç, 2011: 68-73). Günal'a göre (2006: 55); 1991 seçimleri ANAP için sonun başlangıcını göstermiştir. Bundan sonra parti her seçimde ciddi oranda oy kayıpları yaşamış ve parti içinde çözümler meydana gelmiştir. Seçim sonrasında partideki baskın çoğulcu koalisyon görüntüsü kaybolmaya başlamıştır. Liberaller ve milliyetçiler ön plana çıkmaya başlamıştır. Özal'ın aksine Mesut Yılmaz parti içindeki tüm gruplara eşit mesafede durmamış ve bu partide yabancılaşmaya ve oy oranlarında düşüşlere neden olmuştur. Yılmaz'ın düşündüğü liberal ve milliyetçilik karışımı bir partidir. (Kalaycıoğlu, 2002: 51).

24 Aralık 1995 yılında genel seçimlerinde ANAP % 19,7 18 Nisan 1999 genel seçimlerinde % 13, (Zürcher, 2013: 428-435). 3 Kasım 2002 seçim sonuçları ise beklenmeyen bir sonuç ortaya çıkarmıştır. Seçim sonucunda ANAP % 10'luk barajı aşamayıp parlamento dışında kalmıştır (Günal, 2006: 56). 2005 yılında partide bir hareketlenme yaşanmış ve 2002 seçimlerinden önce ANAP'tan istifa eden Erkan Mumcu Genel Başkanlığa seçilmiştir. 23 Temmuz 2009'da Demokrat Parti ile birleşme kararı alarak kendini feshetmiştir (Yücel, 2006: 68). 16 Kasım 2009 tarihinde Büyük Anavatan Partisi adıyla tekrar kurulmuştur. Ardında parti ismini Birlik ve Huzur Partisi olarak değiştirmiştir. 7 Eylül 2011 tarihinde Anavatan Partisi adıyla tekrar kurulmuş ve Genel Başkanlığa halen görevini yürüten İbrahim Çelebi seçilmiştir.

ANAP'ın seçim sonuçlarına bakıldığında 1983, 1984 ve 1987 seçimlerinde eski sağ partilerin oyları kendine çekmeyi başarmıştır. Partinin, eski partilerden farklı ve dört eğilimi bünyesinde toplama iddiası, yeni bir siyasal parti olduğu ve topluma istikrar getireceği beklentisi yaratmıştır. ANAP Hükümetinin uyguladığı politikalar dünyada benimsenen politikalar olması açısından ona avantaj kazandırmıştır. Bu avantaj sayesinde askeri rejimin kurduğu politikalardan daha uzun bir siyasal yaşama sahip olmuştur. Ancak ANAP giderek toplumsal desteğini kaybederek eriyen, iktidardan düşerek ömrünü geri kalan kısmını koalisyonlarla sürdürmeye çalışan ve sonunda kendini feshedip tarihe karışan bir parti olmuştur (Mutlusu, 2013: 386-388).

2. Anavatan Partisi'nin Hepsini Yakala Tipolojisi Bağlamında İncelenmesi

Çalışmanın bu bölümünde Anavatan Partisi'nin siyasi parti tipolojilerinden "Hepsini Yakala Partisi" açısından değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda temel alınan parti tipoloji değerlendirilmesine geçilmeden önce Anavatan Partisi "kitle" partisi tasnifi üzerinden kısaca bahsedilecektir. Makalenin asıl amacı olan Alman siyaset bilimci Otto Kirchmeimer'in parti tipolojilerine kazandırdığı "Hepsini Yakala Partisi" tasnifi ele alınacaktır.

2.1 Kitle Partisi Bağlamında Anavatan Partisi

Kitle partisi tipolojisi ilk defa 1951 yılında Fransız Bilimci Maurice Duverger tarafından bahsedilen bir yapıdır. Buna göre kitle partisinin özellikleri;

Kitlelerin oy hakkına kavuşmalarından sonra kurulan partilerdir. Kuruluşların kadro partilerinde olduğu gibi varlıklı insanlar rol oynamamıştır (Günal, 2006: 19). Bu tür partilerde üyelik sayısını arttırmaya büyük önem verilmektedir. Bunun sebebi üyeler sayesinde mali zorluklar aşılmasına çalışılmasından gelmektedir (Kapani, 2014: 186). Bu partilerde üyelerin karar alma süreçlerinde etkin olduğu, taşra teşkilatı sayı ve etkinlik bakımından önemlidir (Süer, 2011: 52).

Kitle partilerinin ideolojik çizgileri daha baskın ve tutarlıdır. Bu parti tipinin başat özelliği halka hitap etmesidir. Bu şekilde üyelerini siyasal yönden eğiterek ve bilinçlendirerek devlet hayatına nasıl karışacağını öğretir (Duverger, 1993: 107). Bu faaliyetleri yalnızca seçim dönemlerinde kalmamakta

süreklilik arz etmektedir. Kitle partisi, daha merkeziyetçi ve disiplinli kuruluşlardır (Kapani, 2014: 186-187).

Anavatan Partisi kitle partisinin özellikleri dikkate alınarak incelendiğinde bu parti tipinin özelliklerini taşıdığı görülmektedir. Kitle partisinin en önemli özelliği olan üye sayısını arttırmak ANAP içinde önemli olmuştur. Kurulduğu andan itibaren aşağıdan yukarıya doğru bir teşkilatlanma yolu izlemiştir. Toplumun tüm kesimlerine hitap etmeyi kendine düstur edinmiştir.

Anavatan partisi tüm toplumsal kesimlerini bünyesinde barındırdığından hem nicelik hem nitelik olarak üyeleri parti içinde önemlidir. Kitle partilerinin özelliği süreklilik arz etmeleridir. Partinin faaliyetleri incelendiğinde yalnızca seçim dönemlerinden ibaret kalmadığı görülmektedir. Parti faaliyetleri seçimlere göre ayarlanmamış olup süreklilik arz eden yapıdadır. Kitle partilerinin diğer bir özelliği olan ideolojiye bağlılık ANAP'ın kuruluş ve ilk yılları için söyleyebiliriz. Ancak partinin ideolojisi kitle partilerinde görülenler kadar katı ve baskın bir hal almamıştır. Kurulduğu andan itibaren dört eğilimi (milliyetçilik, muhafazakarlık, liberalizm ve sosyal demokrasi) birleştirme iddiasını hep taşımış, ancak partinin sonlarını doğru bu çoğulcu ideolojilerin parti içinde çözüldükleri ve zayıfladıkları görülmüştür.

2.2. Hepsini Yakala Partisi Bağlamında Anavatan Partisi

Hepsini yakala tipolojisi kitle tarzı partilerin hiyerarşi ve güçlü teşkilat gibi özelliklerinden hareketle ulaşılan modellerdir. Yukarıdaki bahiste de görüldüğü gibi Anavatan Partisi'nde de Hepsini Yakala Partisi'ne evrilen bir kitle görünümü vardır.

Alman siyaset bilimci Otto Kirchheimer'in tarafından tasnif edilerek siyaset literatürüne kazandırılan "*Hepsini Yakala Partisi (Catch-AllParty)*"dir. Literatürde "toplayıcı parti" olarak da kullanılan bu parti tipi İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Batılı ülkelerde gelişmeye başlamıştır. Avrupa'da ideolojilerin terk edildiği bir dönemde ortaya çıkmaları doğuş ve yayılmalarına yardımcı olmuştur (Süer, 2011: 60). Kirchheimer'in bu parti tipiyle ilgili görüşlerinin oluşmasında Weimer Almanyası'nın çöküşüyle Nazizm'in yükselişine ve Fransız demokrasisine dair ilişkin gözlemleri, ABD ve savaş sonrası Almanya ve Batı Avrupa demokrasilerinin durumundan duyduğu hayal kırıklıkları etkili olmuştur (Süer, 2011: 56).

Hepsini yakala partisi siyasi partilerde ideolojik söylemlerin yumuşatılması, kısa vadeli taktik planlarının ön plana çıkması, geleneksel sınıfsal taban dışındaki kitlelere açılım, örgütün ve üyelerin önemini kaybetmesi, daha çok sayıda ve çeşitte menfaat gruplarıyla ilişki kurulması, partilerin merkeze ve birbirlerine yaklaşması ve üst düzey lider grubunun daha fazla kuvvetlenerek liderlerin hata ve eylemlerinin bütün olarak toplumsal sistemin etkinliğine katkısı bakımından değerlendirilmesi şeklinde özetlenebilir (Kirchheimer'dan akt. Süer, 2011: 61).

Hepsini yakala partisi, sınıf çizgisini aşarak herkesi yakalamayı amaçlayan bir parti tipidir. Mümkün olduğunca geniş bir seçmen kitlesine hitap etmeye çalışan, ideolojik olarak yumuşak ve pragmatik yönü güçlü bir partidir. Bu partilerin amacı her düşünce ve ideolojideki insanı partiye çekerek, kitlesel tabanını genişletmek ve iktidar yarışını kazanmaktır (Kapani, 2014: 192). Siyasi yelpazenin merkezinde olan bu partiler, kendilerine has bir ideolojik programa sahip olmazlar. Bu partilerin ideolojik boyutu; azami oy almaya yönelik bir seçim programı, altı çizilen konularda artan benzerlik, geleneksel ideolojiye vurgunun düşürülmesi, farklı menfaatlerin uzlaştırılması ve parti sistemin içinde merkezi konumda yer bulması şeklinde ifade edilebilir (Krouwel'den akt. Süer, 2011: 65).

Bu parti tipi siyasi katılma ve siyasi devşirme bakımından kitleler açık olmaması, siyaseti iktidara gelme aracı olarak kullanılması, kitlelerin beklenti ve fikirlerinin seslendirilmesi noktasında hassasiyet göstermemeleri açısından eleştirilere maruz kalmıştır (Süer, 2011: 49).

Avrupa'daki çoğu merkez sağ partiler (Alman ve Hıristiyan Demokrasi Partileri), ılımlı sol partiler (Alman Sosyal Demokrat Partisi) ve bazı sağ partiler (Fransız Cumhuriyet için Toplanma Partisi) bu parti tipinin örnekleri olarak verilmektedir. Hepsini yakala partisi özelliğini büyük- ana partiler daha başarılı şekilde taşımaktadırlar. Küçük-bölgesel, sert ve sınırlı ideolojik iddialar, belli bir meslek grubunun partileri, sınırlı bir amaç için kurulmuş partiler bu parti tipi için uygun olamamaktadırlar. Küçük demokrasilerdeki büyük-ana partilerde de bu parti tipi eğilimi belirgin şekilde olmamaktadır (Kirchheimer'den akt. Süer, 2011: 60).

Kirchheimer'e göre sıradan vatandaşların, özellikle alt sınıfların siyasi süreçlere giderek azalmakta ve bunun sonucunda yabancılaşmalarına neden olarak karar alıcı yapıların dışında kalmaktadırlar. Bu durum Batı demokrasilerinde, bir yandan vatandaşlar siyasi kurumlar üzerindeki, diğer yandan da siyasi kurumlar vatandaşlar üzerindeki denetimlerini kaybetmektedirler. Denetim kaybı ve liderlikle geniş halk kesimleri arasındaki kopukluk, gücün popüler liderlerin elinde toplanması sonucunu doğurmuştur (Süer, 2011: 58). Parti liderlerinin ideolojik eğilimler ve sınıfsal kökenlerinden çok, teknik ve idari becerileri neticesinde buldukları konuma gelmektedirler (Krouwel'den akt. Süer, 2011: 63).

Baskın bir ideolojinin olmaması lider imajını ön plana çıkarmaktadır. Bu liderin güçlü bir lider imajıyla partiyi sürdürmesi, güçlü bir imajı olmaması durumunda ise partinin oy tabanında bir gerileme yaşanması sebebinin doğurduğu. Genellikle bu tip partiler liderleriyle var olur ve lider partinin başında olduğu sürece parti ömrünü devam ettirir. Bunun yanında partinin dünya görüşünü kaybetmesi de partinin ömrünü azaltabilir. Bu durumda liderin güçlü imajı ömrü uzatmak için yeterli olmayabilir.

Bu tip partilerde üye sadakatini sağlamak çok zordur. Sağlanan sadakat de çoğu zaman sonuçlara tesir edebilecek seviyede değildir. Bu yüzden bu partilerde menfaat gruplarıyla sürekli iletişim halinde olunmaktadır. Menfaat gruplarıyla ilişkisini yürütürken farklı menfaatleri olan potansiyel seçmenleri uzaklaştırmayacak şekilde kurgulanması gerekmektedir (Kirchheimer'dan akt. Süer, 2011: 62).

Bu partilerin örgütleri daha profesyonel ve sermaye yoğun olmaktadır. Gelirleri bakımından devlet yardımları ve menfaat gruplarının katkılarında ve iletişim gereksinimleri bakımından kitle iletişim araçlarına daha bağımlı hale gelmektedirler (Lapalombara'dan akt. Süer, 2011: 64). Kitle iletişim araçlarının gelişmesiyle beraber seçmen kitlenin daha fazla oranda parti liderlerinin kişiliklerinden etkilenmesini kolaylaştırmıştır (Süer, 2011: 65).

Anavatan Partisi'ni parti tipolojileri içinde sınıflandırırken özellikleri bakımından en yakın olduğu parti tipinin "Hepsini Yakala Partisi" olduğunu söylenebilir. ANAP'ın özellikleri incelendiğinde tam olarak bu parti tipolojisinin özelliklerini taşıdığını görmekteyiz. 12 Eylül yasaklarıyla birlikte sağ ve soldaki tüm toplum kesimlerinin düşünce ve tercihleri doğrultusundaki partilerin kapatılmış olması, Anavatan Partisi'nin ideolojisini oluşturmasında büyük etken olmuştur. Parti, tüm toplumsal kesimlerin beklentilerini dikkate alarak ideolojisini oluşturmuştur. Parti programında farklı düşünce ve görüşteki insanları tek çatı altında bir araya getirmeye çalışmıştır. Özal, "dört eğilimi birleştirdik her kesimden oy alacağız" mesajlarıyla yola çıkarak, sağ ve solu birleştirdiğini gösteren el hareketiyle tüm toplum kesimlerine hitap etmiştir. Partinin çekirdek kadrosunu milliyetçi, muhafazakar, sosyal demokrat ve liberal kadrolardan oluşturmuştur (Uluç, 2014: 116).

Özal, partinin amacını, Türk insanını bir araya getirerek uzlaştırmak olduğunu söyleyerek partiye bu misyonu yüklemiştir. Parti programında, "milliyetçi, muhafazakar, sosyal adaletçi ve rekabete dayalı serbest pazar ekonomisini esas alan bir siyasi partiyiz. Bunun için daha önceki eğilimleri ne olursa olsun programımıza inananları birliğe ve beraberliğe davet ediyoruz." şeklinde yer alan ifadelerle tüm toplum kesimlerini kucakladığını açıkça ifade etmiştir. Ersoy'un ifade ettiği gibi; Parti, 12 Eylül'ün ideolojik kamplaşması sonucunda dört eğilimi aynı çatı altında birleştirmek istemiştir. Böylece "kadro" ve "kitle" partisi yapısından farklılaşarak hepsini yakala/ catch-allparty niteliğini üstlenmeye çalışmıştır (2002: 34).

Anavatan Partisi bütünüyle incelendiğinde ikinci adamı olmayan yani Özal olmadan olmayan bir parti olduğu söylenebilir. ANAP'taki en etkili kişi, partiyle özdeşleşmiş olan Özal'dır. Parti, Özal'ın düşünceleri doğrultusunda şekillenerek ve onun önderliğinde kendini bulan bir parti olmuştur. Zürcher'in belirttiği gibi, Turgut Özal'ın şahsiyeti parti için önemlidir. Eğer o olmasa bu koalisyona uzun süre ayakta kalması zordur. O her kampta ayağı bulunan biridir (2013: 408).

ANAP'ın kuruluşu, programının şekillenmesi ve farklı düşüncedeki insanların bir araya gelmesinde şüphesiz Özal'ın katkı ve emeği çok büyüktür. Partinin sahipsiz kalan dört eğilimi bir araya toplayarak çok kısa sürede iktidar olması Özal'ın kişiliğinden kaynaklanmaktadır. Özal; uzlaşmacı, hoşgörü sahibi, icraatçı, cesur, yeniliklere açık, muhafazakar, milliyetçi ve demokrat düşünceye sahip bir kimse oluşu partinin yapısı ve programına yansımıştır (Taşar, 1996). Özal, oportünist bir kişiliğe ve pragmatik bir zekaya sahiptir. Bu pragmatik zekasını her daim siyasi kararlarda kullanmasını bilmiştir. Özal'ın parti için önemi cumhurbaşkanı seçilmesinden sonraki dönemde daha çok anlaşılmıştır. Cumhurbaşkanı seçilmesinden sonraki süreçte partinin süre giden başarısızlıkları, bütün ideolojileri tek bir çatı altında

toplama amacından uzaklaşılması ve partinin umduğu karizmatik lideri bulamaması, Özal'ın parti için önemini ortaya koymuştur. Özal'ın cumhurbaşkanı seçilmesinden sonraki dönemlerde partide görülen koalisyon görüntüsü kaybolmaya başlamış ve kutuplaşmalar sonucunda partiyi bir arada tutmak çok daha zor hale gelmiştir.

SONUÇ

1980 askeri darbesi sonrasında kurulan partiler arasında en uzun ömürlüsü Anavatan Partisi olmuştur. Türk siyasal hayatına yeni bir anlayış getiren parti, gerek ideolojisi gerek ekonomik politikaları ve seçim çalışmalarıyla her zaman diğer partilerden farklı olduğunu ortaya koymuştur. Propaganda tekniklerinden örgütlenmeye ve hükümetteki icraatlarından muhalefet anlayışına kadar siyasi partiler içerisinde kayda değer yenilikler yapan parti, Özal liderliğinde umduğu başarıyı çabuk yakalamış ancak bu başarı uzun ömürlü olmamıştır. İlk seçim zaferinden sonra her seçimde oy tabanında meydana gelen çözümler sonucunda iktidardan adım adım uzaklaşmıştır. Partinin ilk seçim zaferi ve sonrasındaki kırılma noktalarını ortaya koyup iyi yorumlamak gerekmektedir. Partinin zaferle çıkmasının sebebinin yalnızca iyi örgütlenmesi ya da o zamana kadar uygulanmamış propaganda tekniklerinden kaynaklanmadığını, 1980 darbesi sonrasında getirilen siyasi yasaklar sonucunda parti liderlerinin siyaseten uzak kalması partinin başarılı olmasına yardımcı olduğu ileri sürülebilir. Siyasi yasakların kaldırılması sonrasında eski siyasilere geri dönmesi Anavatan Partisi'nde yavaş yavaş çözümlere yol açmıştır.

Anavatan partisi 1980 darbesi sonrası meşruiyet aşınması neticesinde ortaya çıkan ve parlamento dışında örgütlenerek doğan bir partidir. Parti ideolojisini, tüm toplum kesimlerine yönelerek dört eğilimi birleştirme iddiasıyla oluşturmuştur. Katı bir ideoloji taşıyamaması onun tam bir kitle partisi olmadığını göstermektedir. Tüm ideolojileri tek çatı altında toplamayı başaran partinin, Kirchheimer'ın "Hepsini Yakala Partisi" hüviyetini tam anlamıyla taşıdığı görülmektedir. Parti her şeyden önce lider özellikli bir partidir. Özal'la bütünleşen partinin ideolojik karakterinin baskın olmaması sebebiyle lider imajının ön plana çıkmasına neden olmuştur. Partinin sonlarına doğru çoklu ideoloji anlayışında meydan gelen çözümler ve Turgut Özal'ın Cumhurbaşkanı seçilmesiyle birlikte parti kırılma noktasını yaşamış ve devam etme ömrünün azaldığı görülmüştür.

KAYNAKÇA

Anavatan Partisi Programı.

Belhan, Ş. (2005). *Anavatan Partisi'nin Kuruluşu ve İktidara Gelişi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir.

Cumhuriyet Ansiklopedisi 1981-2000 (2003). Yayın kurulu Ersel, H. Kuyaş, A. Oktay, A. Tuncay, M., Yapı Kredi Yayınları, C.4.

Çavuşoğlu, H. (2009a). *Merkez Sağda 27 Mayıs ve 12 Eylül Sonrası Partileşme*. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, c. 12. s. 22.

Çavuşoğlu, H. (2009b). *Türk Siyasi Hayatında Merkez Sağ Çizgisinin Tarihi*. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, c. 19 s. 2.

Çavuşoğlu, H. (2010). *Anavatan Partisi ile Doğru Yol Partisi'nin Karşılaştırılması Analizi*. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.

Dursun, D (2001). *Demokrasi Sorunu ve Türk Demokrasisi*. İstanbul: Şehir Yayınları, .

Dursun, D. (2008). *Siyaset Bilimi*. İstanbul: Beta Yayınları, 4. Baskı.

Duverger, M. (1993). *Siyasi Partiler*. (Çev: Ergun Özbudun). Ankara: Bilgi Yayınevi, 2.Basım.

Ersoy, U. (2002). *Türkiye Örneğinde Yeni Sağ: Anavatan Partisi Üzerine Bir İnceleme*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Eştürk, Ö. (2006). *Türkiye'de Liberalizm: 1983- 1989 Turgut Özal Dönemi Örneği*. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.

Günel, E. (2006). *Türkiye'de Siyasal Partiler ve Güncel Siyaset*. Ankara: Bilim adamı Yayınları, 1. Baskı.

- Kalaycıoğlu, E. (2002). The Motherland Party: The Challenge of Institutionalization in a Charismatic Leader Party. *Turkish Studies*, Vol.3, No.1, S. 40-61, <http://research.sabanciuniv.edu/294/1/3011800000901.pdf>, Erişim Tarihi, 28.04.2016.
- Kapani, M. (2014). *Politika Bilimine Giriş*. İstanbul: Bilgi Yayınevi, 34. Basım.
- Mutlusu, F. (2013). *İttihat ve Terraki'den Günümüze Siyasal Partiler: Anavatan Partisi "Güçlü İktidardan Tükenişe"*. Ankara: OrionYayıncılık, 1. Basım.
- Sarıbay, A. Y. (2001). *Türkiye 'de Demokrasi ve Siyasal Partiler*. İstanbul: Alfa Yayıncılık, 1.Basım.
- Süer, S. S. (2011). "Catch-All" Siyasal Partiler. *TBB Dergisi*, 46-90.
- Taşar, M. (1996). *1983'ten 2000'li Yıllara Anavatan*. Ankara: Irmak Matbaacılık, 3. Baskı.
- Turgut, H. (1986). *12 Eylül Partileri*. İstanbul: ABC Yayınları, 2. Baskı.
- Tanör, B.- Boratav, K.- Akşin S. (1997). *Türkiye Tarihi 5: Bugünkü Türkiye 1980-1995*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Uluç, A.V. (2014). *Liberal-Muhafazakar Siyaset ve Turgut Özal'ın Siyasal Düşüncesi*. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, C.12, S.23, 107-140.
- Yücel, M. S. (2006). *Türkiye'nin Siyasal Partileri (1859-2005)*. İstanbul: Alfa Yayınları, 1. Basım.
- Zariç, S. (2011). *1983-93 Yılları Arasında Türk Siyasal Hayatında Anavatan Partisi ve Turgut Özal'ın Partideki Rolü*. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı, Malatya.
- Zürcher, J. E. (2013). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları, 28. Baskı.

